

menut, i també és mall. i men. *butzac*, també ocell menut (*cisticola schoenicula*), (cf. encara *butzeca* ocelló, on ja hi ha superposició amb *BUTZA* i *ALBUDECA*); *vitrac* s'usa també a Menorca i Eivissa segons Sallent (*BDC* x, 98) i a Banyoles (*BDLC* III); cf. encara Sallent, *BDC* x, 61.

Ara bé aquesta forma amb *r* reapareix a diverses regions de França. Baist dóna com a francès *vitrac* «schwarzkehlchen», sigui 'gorja negra' (que Costa i Sallent donen com a primera característica del *bitxac*) i ja indica que el nom ve del crit de l'ocell (*ZRPb*. XXXIX, 93), ço que resulta encara més clar si tenim en compte els altres noms francesos *vitrec* i (en ordre consonàntic invers) *traquet*, per als quals es poden veure Littré i Godefroy; en fi és bretó en les dues formes *bitrak* i *gwitrak*, que Henry dóna com a masculins, però Troude com a femenins, per a «grive de petite espèce»; segurament perquè no apareix en les altres llengües cèltiques creu probable Victor Henry que sigui manllevat del francès, però és superflu, tractant-se d'una creació d'aquesta mena. Altrament la terminació onomatopèica *-trac* és comuna amb d'altres noms d'ocell, com *xatrac*, espècie d'agró (*BDC* x, 94), sense relació amb el nostre.

En les Terres de l'Ebre és el nom d'una espècie de bolets; a Tortosa: «agrens, basts, negres a la part superior i rojos a la inferior; poden minjar-se», Vergés i Paulí, *Espurnes* v, 38; Masclans, *Noms de les Plantes*, 58, l'assenyala a la Poble de la Granadella i diu que és el *gomphidius viscosus*, nom, segons Sallent, *BDC* IV, 23, de la cama-de-perdiu («bolet de cama prima i dreta, de color vermellosa i forma cònica»). Que el nom d'un bolet, i més essent negre per dalt i rogenc més avall, vingui del nom d'un moixó ben conegut i de colors semblants, és ben possible (cf. noms de bolet com *verderol*, *rossinyol*, *llémema*, *cama* o *bec de perdiu*).

Però ningú no creurà que el nom d'una gran arrel (del qual passem a parlar) resulti d'un ús translàtic del nom de la mateixa bestiola; fórmules buides i pedants com «transfusió lexical» (que invoca per a això Griera, *BDC* XVIII, 143) no ens estalviaran la feina de pensar: que un moixó punxut de mig pam, copsant bellugadissament escarabats i mosques no pot servir de base per anomenar l'objecte enorme i incommovable que ens preocupa amb el seu nom.

Els arrellegadors del *Vocabulari del Suro* de 1916 recolliren a Sant Feliu de Guíxols «*bitxac* m. l'arrel mestra del suro i altres arbres» (*BDC* XIII, 93); el *Costumari Català de la Mancomunitat* (1920) diu que *bitxac* és «el nom que en algunes comarques, el Baix Empordà entre elles, hom dóna a la clàvia de l'arbre» (I, 104); «*bitxac*: clàvia o arrel mestra d'un arbre, especialment del pi» (Baix Empordà) diu *AlcM* (1932) i cita de Blai Einer (c. 1910-20) «una bella xameneya feta pel forat del *bitxach* d'un pinetó, que un llamp va corsecar».

En efecte aquestes tremendes arrels tenen fama de ser una amenaça per a les construccions veïnes; però el qui me n'informa (1974, amic de molts anys), de

parlar gironí i alt-emp., diu que l'anomenen *el bitxaco del pi* (però no *bitxac*). No en tinc altres dades (car el mot ha estat menyspreat pels diccionaris) però és raonable de pensar que aquesta dada sola val tant o més que les altres tres juntes pel que fa a la forma autèntica del mot. Entre altres coses perquè és versemblant que, totes tres, remuntin a una sola font, puix que les tres es localitzen cap a Sant Feliu de Guíxols, que dir «Baix Empordà» pot ser ni més ni menys el mateix; ¿fóra gaire estrany que els entusiastes de l'Associació Catalanista de St. Feliu, vagin resoldre que *bitxaco* «no podia anar», pensant potser, ingènuament, que recollir «formes castellanès» era exposar el bon suretaire a perdre el concurs al premi? És ben possible que sigui massa mal pensat: la meua sospita pot pecar de massa maliciosa i resta subjecta a comprovació.

També hem de creure possible que realment *bitxaco* i *bitxac* coexistessin, sigui des de l'origen, sigui per confusió (més o menys estesa o individual) amb el nom —més divulgat— del moixó, i afavorida també per la preocupació «purista». Són una legió els mal informats que proscriuen *cuïro*, *cervo*, *toro* i fins *blat de moro*, i en realitat els mateixos que van escapar *ROMESCO* fabricant un fantàstic **romesc*, perquè no sabien que ve de *romèscol* (< mossàr. *rumiškal*) ¿hauria estat estrany que creessin *bitxac* 'arrel mestra'?² El que ja fóra més absurd és imaginar-se bosquerols que canviessin un *bitxac*, que els fos familiar, en *bitxaco*, per... castellanitzar!, quan en castellà no hi hauria res que els atragués cap a tal forma. Sembla probable que *bitxaco* sigui almenys la forma originària;³ i llavors és lícita la inducció que sigui pronúncia incompleta i vulgar de **bitxàcol*.

Pel que fa a l'origen reconec que no es veu una pista clara. Amb visible escepticisme *AlcM* parla d'una possible relació amb *bitoc*: la semblança de forma és remota amb un bocinet petit de fusta, d'ús solament nàutic, per tapar foradets, solament usual a Mallorca, i d'origen segurament castellà [cast., 1529, veg. *DCEC*], de manera que fins si la discrepància en la segona meitat del mot no fos tan grossa, no es pot posar atenció a la idea; no quedem tan lluny fonèticament, si de cas, relacionant amb la *bitzega* de sabater; però tampoc ací ens inviten a insistir-hi ni la *-tzi* ni la terminació ni la discrepància en el caràcter de les dues tècniques (i no parlem ja de les grosses diferències de forma i grandària, i de l'etimologia *bisaigüe* de la *bitzega*).

La idea següent és més raonable en diversos sentits: el ll. *VECTIS* és mot ben conegut i vivaç en clàssic i en romànic: sentit bàsic 'alçaprem, palanca' (d'on el cat. *vit*, oc. ant. *viech* 'membre viril'), però també 'picó de piconar' (Vitruvi), 'barra o berrat de barrar una porta' (Ciceró, Virgili), 'barra o post lateral d'una civera' (Claudià), tots objectes de grandària i forma comparables al nostre. Ara bé la formació *VECTIS* (derivat de *VEHERE*, *VECTUM* 'transportar') no restà pas isolada en llatí tardà, car hi trobem *VECTICULUM* 'barra o alçaprem que té el lladre per forçar una porta', i